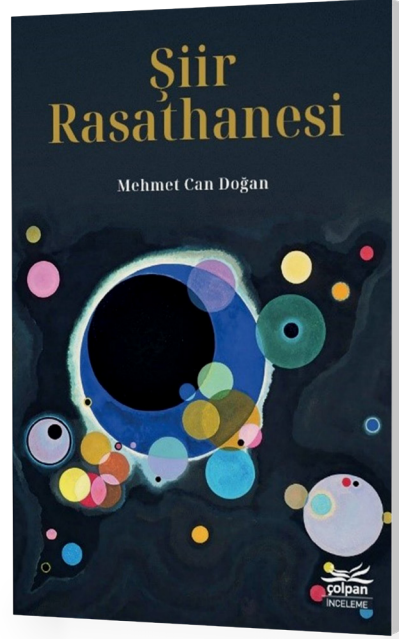

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİNE KATKILARI BAĞLAMINDA *ŞİİR* RASATHANESİ

İsa Koyuncu

Şiir üzerine dergilerde neşrettiği deneme, eleştiri ve incelemelerini *Şiiraze: Şiirin İç Dikişi Üzerine Yazılar* (2005) ile kitaplaştırmaya başlayan Mehmet Can Doğan'ın bu kitabını; *Şair Sözü* (2006), *Şiir Arkeolojisi* (2011), *Modern Türk Şiiri-Olgular, Eğilimler, Akımlar* (2018) ve *Şiirin Retoriği* (2022) gibi eleştiri ve inceleme kitapları takip etmiştir. Kasım 2024'te Mehmet Can Doğan'ın bu türdeki kitaplarına *Şiir Rasathanesi* eklendi. *Şiirin Retoriği* üzerine *Kayıp Kayıt*'ta yazdığım yazıda Mehmet Can Doğan'ın "gerek şiir üzerine kaleme aldığı yazılarında gerekse akademik nitelik de taşıyan söz konusu kitaplarında Türk şiiri ve özellikle modern şiir ile ilgili birtakım ön kabullere, genel geçer yargı(malar)ra pek de itibar etmediğini"¹ belirtmiştim. *Şiir Rasathanesi* bunu okuruna ve bir kez daha gösteriyor. Nasıl ki "rasathane" sözlük anlamı itibarıyla "gök gözlemleri yapan, gök cisimlerini ve olaylarını inceleyen yer" ise *Şiir Rasathanesi* için âdeta "şiir gözlemleri yapan, şiirleri, şairleri ve şiir dergilerini inceleyen kitap" desem aşırıya kaçmış olmam.

Şiir Rasathanesi'nde ilk dikkati çeken, kitabı takdim niteliğindeki "Geçmiş Getiren" adlı yazıda Mehmet Can Doğan, özellikle 2000'den sonra yeni bir edebiyat rejiminin geliştiğini öne sürüyor: "2000'lerin başından bu yana geçen süreçte, toplumsal, kültürel ve siyasal hareketlilik, edebiyata da yansımış; yeni bir edebiyat rejimi işlemeye başlamıştır."² İlk

bakışta oldukça iddialı gibi algılsa da Mehmet Can Doğan'ın "rejim" sözcüğünü seçmesi bilinçli. Her dönemde, devrim siyasal, sosyal, kültürel ve tarihî atmosferiyle birlikten gelişen anlayışlardan, yönelimlerden, farklılıklardan, yeniliklerden söz edilebilir. Tüm bu anlayışları, yönelimleri yeni bir "edebiyat rejimi" olarak kavramsallaştırıyor Mehmet Can Doğan. Yeni bir düzen ve/ya edebiyatı yönetme biçimi olarak gördüğü/önerdiği "edebiyat rejimi" kavramının, içinin boş olmadığı yazılar okundukça daha iyi anlaşılabilir.

Dar çerçevede *Şiir Rasathanesi*'nin Türk şiirine, edebiyat ve şiir dergiciliğine, şiir eleştirisine katkılarında söz edeceğim. Ama önce geniş çerçevede edebiyat sosyolojisine katkıları üzerinde durmak istiyorum. Edebiyat sosyolojisi alanında "Çoklusistem Teorisi"nin öncü ismi Prof. Itamar Even-Zohar, "edebî" olarak nitelendirilen faaliyetlerin kaynaklandığı ilişkiler ağını ve bu

¹ İsa Koyuncu, "Kitaplardan İki Kitap-Şiiri Şiirle Tartmak: Şiirin Retoriği", *Kayıp Kayıt*, 2024.

² Mehmet Can Doğan, *Şiir Rasathanesi*, Çolpan Kitap, Ankara 2024, s. 7.

*faaliyetlerin kendilerini*³ edebiyat sistemi olarak tanımlar. Üreticiler (yazarlar) ve tüketiciler (okurlar) bu sistemin merkezinde yer alır ve aralarındaki ilişki edebiyat sistemini meydana getirir. “Bu ilişkiler bir yandan ‘kurum’un (yani yayınevi, dergiler, eleştirmen, yazar grupları, devlet makamları, eğitim sistemi, medya organları, vb.) ve ‘repertuvar’ın aracılığından geçerken, diğer yandan da piyasanın aracılığından geçerler. Bu piyasa, kitabevleri ve kütüphaneler gibi satış/dağıtım yerlerinin yanısıra, ‘ürün’ün dolaşımında devreye giren tüm aktörleri ve faaliyetleri de içerir.”⁴ *Şiir Rasathanesi*’ndeki yazılarda Mehmet Can Doğan, söz konusu edebiyat sisteminin bileşenlerinden “kurum”un (yayınevleri, dergiler, eleştirmenler, şair/yazar grupları) Türk şiiri bağlamında sınırlarını belirginleştirmekle kalmıyor aralarındaki ilişki ağını ele alıyor.

Şiir Rasathanesi’nin “Çoklusistem Teorisi” üzerinden örneklemeye çalıştığım üzere, hangi edebiyat sosyolojisi teorisi olursa olsun, eldeki malzeme hangi sosyolojik perspektifle ele alınırsa alınsın şu veya bu biçimde edebiyat sosyolojisine hizmet eden tarafı var. Bu yönüyle 2000 sonrası modern Türk şiiri üzerine edebiyat sosyolojisi çalışması yapmayı planlayan bir araştırmacının müracaat etmesi gerek bir kitap *Şiir Rasathanesi*. Kaldı ki Mehmet Can Doğan şiir özelinde sadece yayınevleri, dergiler, eleştirmenler, satış/dağıtım ağı değil aynı zamanda şiirin sürümü, şiir ödülleri, şiir yıllıkları telif meselesi gibi “ürün”ün dolaşımında etkili olan enstrümanları da irdeliyor. Bununla birlikte “kanon”u da göz ardı etmiyor: *Edebiyatta kabullenilesin veya kabullenilmesin, hoşça gitsin*

³ Itamar Even Zohar, *Polysystem Studies*, Poetics Today International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication, 1990.

⁴ Gisèle Sapiro, *Edebiyat Sosyolojisi*, Doğu Batı Yay., Ankara 2019, s. 41.

*veya gitmesin, umursansın veya umursanmasın, kanon vardır.*⁵

Mehmet Can Doğan’ın son dönemin edebiyat ve şiir dergilerinde, şiir kitabı tanıtma yazılarının yoğunluğu hakkındaki iddiaları da *Şiir Rasathanesi*’nin edebiyat sosyolojisi konusundaki çapının ne denli geniş olduğunu gösteriyor: *Şairlerin bir iktidar alanı oluşturup bunu genişletme, ‘ağabeylik’ yayılma politikasını sürdürme isteği veya birbirinin kitabını gözetme kaygısı; yazandan kaynaklanan dayanışmacı veya ideolojik sebep.*⁶ Kısacası Mehmet Can Doğan ele aldığı mesele ve incelediği konu hakkında hüküm verirken edebî sistemin hemen hemen tüm aktörlerini; üreticiler (yazar/şair), tüketiciler (okur), yayıncılar, yayınevleri, dergiler, sosyal medya araçları, şiir ödülleri, antolojiler, yıllıklar, bazım, yayım ve dağıtım ilişkileri vb. göz önünde bulunduruyor. Tüm bunlara ek olarak kitaptaki yazılarda ortaya konulan veriler, Mehmet Can Doğan’ın ele aldığı meselelere disiplinler arası ve çok yönlü bakışı, *Şiir Rasathanesi*’ni 2000 sonrası Türk şiiri özelinde Türk edebiyatı sosyolojisine ve Türk edebiyatı tarihine dair önemli bir başucu kitabı hâline getiriyor.

Şiir Rasathanesi’nin geneline bakıldığında, kitapta bir araya getirilen yazılarda şiirimizin son yirmi yılına odaklanıldığı dikkati çekiyor. İki ana bölümden oluşuyor *Şiir Rasathanesi*. Modern Türk şiirinin özellikle 2000 sonrasındaki dönemine dergiler üzerinden ışık tutulan ilk bölümü “Veriler” adını taşıyor. Bu bölümde; “Karnaval, Lunapark, Panayır Havasında 2000’lerin Dergileri”, “Şiirin Direndiği Bir Yıl: 2005’te Şiir”, “2008’de Şiir Geri mi Çekildi?”, “2009’un Dergilerinde Şiir”, “2010’un Dergilerinde Şiir”, “2011’in Dergile-

⁵ Mehmet Can Doğan, *age.*, s. 13.

⁶ Mehmet Can Doğan, *age.*, s. 93.

rinde Şiir”, “Külün İçinde Köz Aramak: 2012'nin Dergilerinde Şiir”, “Darbe Karşısında Şiir”, “Bir Derginin İki Yılı, “90 Kuşağı' Yok, Şairler Var”, “Ahmet Oktay Börtecene'nin Vefatı”, “Günümüzde Şiir Yayıncılığı”, “Çıtası Yüksek Bir Alan: Şiir Dergiciliği”, “Yayımlamak Kolay, Tutunmak Zor” başlıklı toplam 14 yazı yer alıyor. Bölümün öne çıkan yazılarından “Darbe Karşısında Şiir” adlı yazıya kadarki kısımda 2000'den 2012 yılına kadar Türk şiirinin geçirdiği evrimi dergiler üzerinden sorguluyor Mehmet Can Doğan. Şairler, dergiler, ödüller, şiir kitapları, şiir yayıncıları, tartışmalar ve şiir adına düzenlenen etkinlikler kısacası şiir adına kalıcı olan ne varsa yıl yıl kaydını tutuyor.

“Darbe Karşısında Şiir”, İkinci Yeni şiirine dair önemli metinlerden biri. Ama öncelikle İkinci Yeni söz konusu olduğunda önemli bir hususu da hatırlatmakta yarar var: İkinci Yeni'ye, İkinci Yeni şairlerine ve İkinci Yeni'ye dair meselelere “içeriden” ve soğukkanlı bakışıyla Mehmet Can Doğan hep dikkati çekmiştir.⁷ İçeriden olduğunu özellikle vurguluyorum. Çünkü şair kimliğinin yanı sıra eleştirmen, edebiyat araştırmacısı, akademisyen/profesör. Ama hepsinden, her şeyden önce şair. Dolayısıyla Mehmet Can Doğan İkinci Yeni konusunda yazdıklarında daima koruduğu soğukkanlılığı ve meselelere ihtiyatlı yaklaşımıyla verdiği hükümlerde isabetli olmuştur. “Darbe Karşısında Şiir”, adlı yazıda, Alphan Akgül'ün; *Kitap Zamanı*'ndaki “İkinci Yeni Şiiri 27 Mayıs'ın Ürünü mü?” başlıklı yazısında meseleyi, Mehmet H. Doğan'ın tek bir yazısı üzerinden sorgulamasını, Doğan'ın konuyla ilgili diğer yazılarını göz

ardı ederek çabasını değersizleştirmesini ve indirgemeci tavrını eleştiriyor Mehmet Can Doğan. Alphan Akgül'ün ileri sürdüğü tezi, somut verilerle ve güçlü argümanlarla çürütüyor. “Darbe Karşısında Şiir”, İkinci Yeni'yi anlama gayreti içinde olan bir şairin, seviyeli eleştiri kültürüne hizmet eden, şairler ve eleştirmenler tarafından da örnek alınması gereken bir yazısı.

“Veriler” adlı bölümde öne çıkan metinlerden biri de “90 Kuşağı' Yok, Şairler Var” adlı yazı. Mehmet Can Doğan bu yazıda “Şiirimizde bir 90 kuşağı var mı?”, “Modern Türk şiirinde 90 kuşağından söz edilebilir mi?” türünden sorulara dönemin edebiyat dergilerinin tavrı üzerinden ve sosyolojik gerçeklere dayalı olarak yanıt arıyor. 80 kuşağına karşı 90 kuşağı icat etmenin yersiz ve gereksiz olduğunu özellikle vurgularken 90'lardaki *Geniş Zamanlar* ve *Göçebe* gibi dergilerin birer “kuşak inşa etme” projesi olmadıklarına parmak basıyor.

“Çıtası Yüksek Bir Alan: Şiir Dergiciliği” ve “Yayımlamak Kolay, Tutunmak Zor” adlı yazılarda son birkaç yılda şiir dergilerinin ve dergilerde şiirin nabzını tutuyor Mehmet Can Doğan. “Çıtası Yüksek Bir Alan: Şiir Dergiciliği” adlı yazıda tür dergisi özelinde bir dergi çıkarmanın beraberinde getireceği güçlükleri işaret ediyor: *Şiir dergiciliği, hem itirazcı varoluş biçimiyle veya söylemiyle hem de edebiyatın bir türüne yönelerek genel sanat-edebiyat okurunu bir alana çağırması nedeniyle riskli bir girişimdir.*⁸ Mehmet Can Doğan vurguladığı bu hususun sadece şiir dergileri için değil, tür dergisi olarak çıkan öykü dergileri için de geçerli olduğu söylenebilir. “Yayımlamak Kolay, Tutunmak Zor” adlı yazıdaki “*Yakın zamanlarda çıkarılan edebiyat ve şiir dergilerinin çoğunda, po-*

⁷ Mehmet Can Doğan'ın *Şair Sözü* (2006), *Şiir Arkeolojisi* (2011) ve *Modern Türk Şiiri: Oğullar, Eğilimler, Akımlar* (2018) adlı kitaplarında İkinci Yeni üzerine ve İkinci Yeni şairlerine dair yazılarına bütüncül bir biçimde bakıldığında meseleye yaklaşımı daha iyi anlaşılabilir.

⁸ Mehmet Can Doğan, *age.*, s. 145.

*etika üretme ve şiiri poetik metinlerle belirleme kaygısı fark edilmektedir. Bu tarz metinlerin çoğu, fevri ve zeminsizdir. Bir itirazla belirginleşen bu metinler, tutunmanın ve kendini göstermenin yollarından biridir.”*⁹ yönündeki iddiaları ise özellikle hem dergilerde tutunmaya çalışan genç şairlerin hem de bu türden metinlere yer veren edebiyat ve/ya şiir dergisi editörlerinin kulak vermeleri gereken ikaz niteliğindedir.

Şiir Rasathanesi’nin “Sorular” adını taşıyan ikinci bölümü Mehmet Can Doğan’ın çeşitli vesilelerle modern Türk şiirine dair çeşitli meseleler hakkında kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları bir araya getiriyor. Kitabın bu bölümünde; “Cehalet ile Cüret”, “Siyaşetin Edebiyatı Yok”, “Şebeke, Çöp Şiir ve Şair”, “Yarışsız Koşabilmek”, “Artan Eleştiri, Azalan Şiir”, “Çöl Dedikleri Bitmeyen Nakarat”, “İyi Olan, Her Şeye Rağmen Kalır”, “Derginin Hedefi Yıllık Olunca”, “2007 Şiir Soruşturması”, “Dile Gelen Sanat”, “Günümüz Şairlerinin Başucu Şairleri ve Kitapları”, “Dönemler Üzerine Çalışırken...”, “Ka-

pitalizm, Şiiri Güder mi?”, “50. Ölüm Yıldönümünde Nâzım Hikmet”, “Yıllık, Metni Kurtarır mı?”, “Ne Antolojili Ne Antolojisiz”, “2020’nin En İyileri-Şiir”, “Mitoloji ve Edebiyat” başlıklı toplam 18 yazı yer alıyor. “Sorular” bölümündeki soruşturmaların ağırlık noktasını dergilerdeki dosya edebiyatı konusu ve şiir yıllıkları oluşturuyor. Mehmet Can Doğan dosya edebiyatının ve şiir yıllıklarının işlevlerini, dergiciliğe ve türe olan katkılarını eleştirel bir yaklaşımla değerlendiriyor. Nitekim ona göre eğer amaç değer ve işlevse dosya yazısı, işin ehlinde çıktığında bir değer taşır; soruşturma cevabı da işin içinde olandan alındığında bir işlev görür.¹⁰

Sonuç olarak *Şiir Rasathanesi*, modern Türk şiirinin 2000’lerden günümüze geçtiği yolları takip etmek, şiirin geçirdiği değişimleri ve dönüşümleri farklı boyutlarıyla görmek için ufuk açıcı bir kitap olduğu kadar; rotasını çizmek isteyen edebiyat ve şiir dergileri ile yönünü tayin etmeye çalışan genç şairler için de iyi bir pusula.

⁹ Mehmet Can Doğan, *age.*, s. 153.

¹⁰ Mehmet Can Doğan, *age.*, s. 165.